

Wimmenum was tot 1857 een zelfstandige gemeente met een groot gebied en maar weinig inwoners. Dit in tegenstelling tot Egmond aan Zee, dat veel mensen moest huisvesten op een heel klein oppervlak. In eerdere publicaties in Geestgronden is hierover al het een en ander geschreven. Dat deze situatie niet zo kon blijven lijkt ons nu heel duidelijk, maar de Wimmenners van toen dachten er heel anders over. Kees Floor beschrijft in onderstaand artikel hoe Wimmenum er in 1840 voorstond.

Wimmenum in 1840, deel 1: VOLKSTELLING EN KADASTER

Kees Floor

Het noordelijk gedeelte van de vroegere gemeente Egmond-Binnen en van de latere fusiegemeente Egmond was in 1840 een zelfstandige gemeente: Wimmenum. Die grensde in het noorden aan Bergen (Afb. 1), in het oosten aan Alkmaar, in het zuiden aan de gemeente Egmond-Binnen en in het westen aan de Noordzee.

Gegevens van de volkstelling uit 1840 laten zien dat het met zijn 111 inwoners, 18 huizen en 19 huisgezinnen qua inwonertal een van de kleinste gemeenten van Noord-Holland was (Tabel 1). Waar stonden die huizen en wie waren de eigenaren ervan? Daarover later meer. Eerst gaan we na binnen welke grenzen de huizen lagen die onder de gemeente Wimmenum ressorteerden.

Afb. 1 Grenspaal met het gemeentewapen van Wimmenum op de grens met Bergen aan de Banweg. Aan de ander kant van de paal staat het wapen van Bergen. Foto Kees Floor, 2008

GRENZEN EN SECTIES

De toenmalige grenzen, die golden tot de door de Rijksoverheid afgedwongen fusie met de gemeente Egmond-Binnen in 1857, waren formeel vastgesteld in een proces-verbaal van grensbepaling uit 1821. Landmeter der eerste klasse A. van Oosterhout en belastingcontroleur N.I. Robbe hadden het in overleg met schout (burgemeester) P. Poppelman opgemaakt ^{1 2}.

Van Oosterhout had, zoals te doen gebruikelijk was, ter verduidelijking een schets van grensscheiding aan het proces-verbaal van grensbepaling toegevoegd (Afb. 2).

Het opnemen van de gemeentegrenzen in onze regio was niet de enige op 1821 gedateerde activiteit die door een landmeter werd uitgevoerd

---

1 Regionaal Archief Alkmaar (RAA): Archief van de gemeente Egmond-Binnen, 1817-1941, Toegang 15.2.1.009, inventaris nr. 66.

2 Boer, P., *De voormalige gemeente Wimmenum*, Alkmaars Jaarboekje 2 (1966), 68-74.

Tabel 1: Gemeenten in Noord-Holland met de minste inwoners, 1840. Bron: volkstelling.nl en *Jaarboekje van de provincie Noord-Holland voor 1842*, Amsterdam 1842.

Naam gemeente	later opgegaan in gemeente	aantal inwoners		aantal huizen	
		01-01	(31-12)	gezinn	
Berkenrode	Heemstede, 1857	72	(73)	14	14
Rietwijkeroord	Nieuwer-Amstel, 1854 (Amstelveen, 1964)	84	(87)	11	11
Schardam	Beets, 1854 (Zeevang, 1970; Edam-Volendam, 2016)	102	(102)	18	22
Wimmenum	Egmond-Binnen, 1857 (Egmond, 1978; Bergen, 2001)	111	(114)	18	19
Zuidschalkwijk	Haarlemmerliede en Spaarnwoude, 1863 (Haarlemmermeer, 2019)	124	(128)	17	20
Etersheim	Oosthuizen, 1848 (Zeevang, 1970; Edam-Volendam, 2016)	125	(129)	20	25
Ter vergelijking:					
Egmond aan Zee	Egmond, 1978 (Bergen, 2001)	1338	(1345)	200	274
Egmond-Binnen	Egmond, 1978 (Bergen, 2001)	920	(928)	157	186
Bergen		934	(960)	168	177
Alkmaar		9835 *)	(9941)	2079	2076

*) inclusief het garnizoen, bestaande uit 296 manschappen.

ter voorbereiding van de invoering van het Kadaster. Zo deelde A.I. van Dooren samen met Poppelman het grondgebied van de gemeente in in twee secties. Sectie B, met als naam *'t Duin*, omvatte het duingebied (Afb. 3). Ze bestond uit slechts een perceel, dat eigendom was van Jan Six uit Hillegom en waarop niet was gebouwd. Sectie A, genaamd Wimmenum, besloeg de rest van de gemeente en omvatte 245 genummerde percelen van verscheidene grondeigenaren. Van Dooren bracht de percelen in kaart³ en maakte een lijst op van namen, beroepen en woonplaatsen van de grondeigenaren⁴. Ook hield hij bij waarvoor een

3 Op zogeheten *minuutplans*, Beeldbank Noord-Hollands Archief fotonummers 1715-1717.

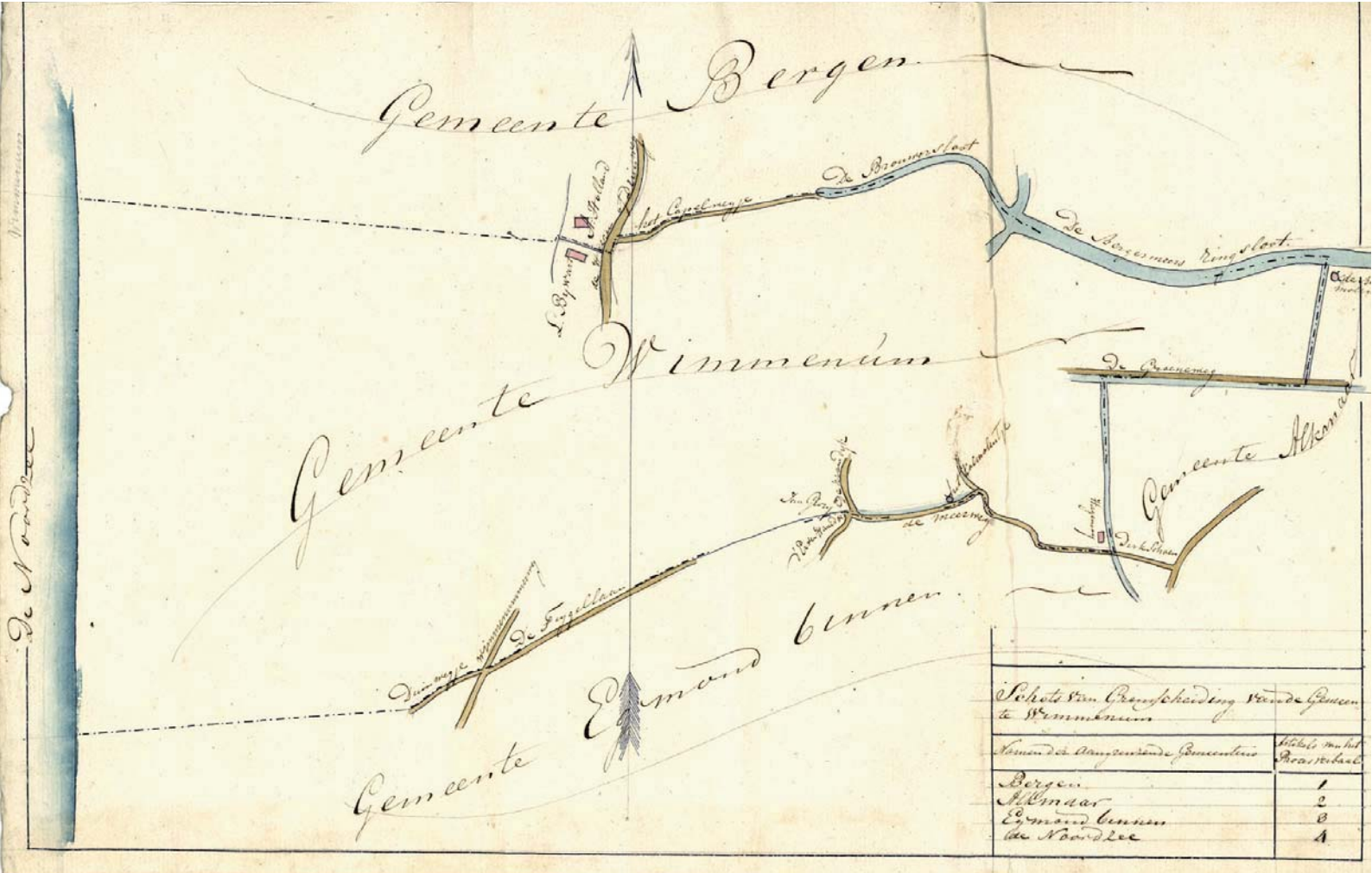
4 In de zogeheten *originele aanwijzende tafels* (OAT's); https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/alle-afbeeldingen/?q=oato7133*

perceel werd gebruikt, bijvoorbeeld als *'weiland'*, *'bouwland'* of, zoals 18 maal het geval was, als *'huis en erf'*. Ter afronding maakte hij een zogeheten kadastrale verzamelkaart⁵, waarop een overzicht werd gegeven van de gehele gemeente (Afb. 5).

POLDERGRENZEN

Behalve van gemeentegrenzen was er in 1840 ook sprake van poldergrenzen. Het grondgebied van de gemeente Wimmenum omvatte volgens de kadastrale kaarten naast het duingebied de Wimmenummer polder en een gedeelte van de Egmondermeer. De Wimmenummer vaart, die zich uitstrekte van de Meerweg (bij de huidige Stal Cobra) ten zuidoosten van de Wimmenummolen langs tot de Berger

5 Beeldbank Noord-Hollands Archief fotonummer 1714.

Afb. 2 Schets van granscheiding van de gemeente Wimmenum, vervaardigd in 1821 door landmeter der eerste klasse A. van Oosterhout

DE GRENZEN VAN WIMMENUM

De grens met Bergen loopt eerst door de duinen, vervolgens langs het *Capelwegje* (Banweg) en door het midden van de Brouwerssloot of Duinval-sloot en de Bergermeersringsloot tot aan de net in de gemeente Alkmaar gelegen Bosmolen. De grens met Alkmaar loopt door het midden van de Bosmolentocht, vervolgens westwaarts langs de zuidzijde van de *Groeneweg* (Hoeverweg), tevens de noordkant van de daarlangs lopende Middeltocht en tenslotte weer zuidwaarts langs de oostkant van de Visserijmolentocht tot aan de Meerweg (Egmondermeer en gedeelte van de Hoeverweg tussen de Egmondermeer en de Kromme Dijk) bij de in Wimmenum gelegen hoeve Hagenooy (Afb. 7). De grens met de gemeente Egmond-Binnen volgde van daaraf de Meerweg in westelijke richting en daarna onder andere de noordkant van de net in de gemeente Egmond-Binnen gelegen Tiggellaan en een deel van het *Duinwegje* (Nachtgalenpad), om vervolgens dwars door de duinen weer de Noordzeekust te bereiken. Bron: RAA, archief van de gemeente Egmond-Binnen, 1817-1941, Toegang 15.2.1.009, inventaris nr. 66

Ringsloot, vormde de grens tussen de beide polders. Per polder golden twee verschillende tarieven voor de waterschapslasten. In de Egmondermeer werd een onderscheid gemaakt tussen *Egmondermeer Nieuwland* en *Egmondermeer Oudland* (Afb. 4).

Grondeigenaren in het Oudland betaalden 6 gulden per bunder per jaar, die in het Nieuwland waren 30 cent meer kwijt. Vanaf 1873 zouden alle ingelanden van de Egmondermeer overigens eenzelfde bedrag gaan betalen. De polderlasten in de Wimmenummerpolder bedroegen vijf gulden⁶.

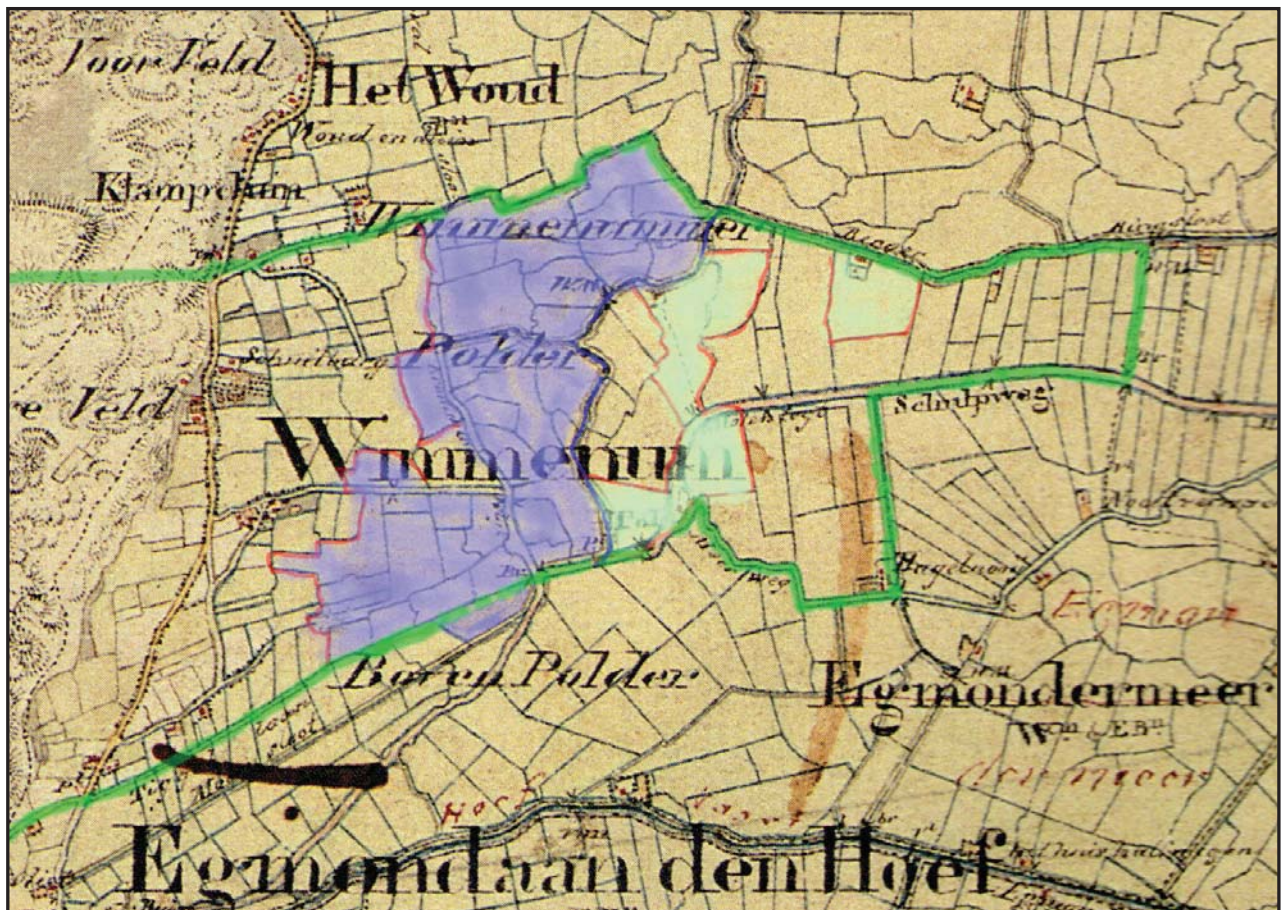
6 De waterschapslasten van het blauw ingekleurde weiland in Egmond aan den Hoef bedroegen 3,80 gulden per bunder per jaar.

Als percelen deel uitmaakten van de *Oningepolderde landen van Wimmenum*, veelal gelegen in het noordoostelijk gebied van sectie A aansluitend aan de duinrand, was echter slechts *f* 1,60 per bunder per jaar verschuldigd.

Deze percelen zouden, op enkele uitzonderingen als gevolg van grenswijzigingen na, vanaf 1865 ondergebracht worden bij het waterschap de *Oningepolderde landen onder Egmond-Binnen*.

Afb. 3 De Wimmenummer duinen, kadastraal gemeente Wimmenum sectie B. Foto Kees Floor, 2006

Afb. 4 Het oostelijk deel van de gemeente Wimmenermeer met gemeentegrenzen in groen en de grens tussen de Wimmenermeer polder (links) en de Egmondermeer (rechts) in donkerblauw. De landerijen in de Wimmenermeer polder die de volledige polderlasten moesten opbrengen, zijn blauw ingekleurd. Ten westen daarvan strekken zich de Oningepolderde landen uit (niet ingekleurd) tot aan de grens van de begroeiing van het duin. Het Egmondermeer Oudland, is aangeduid in geel; Egmondermeer Nieuwland is niet ingekleurd. Als ondergrond dient de Topografisch Militaire Kaart van omstreeks 1858

WEGEN EN WATEREN

Op de kaarten van landmeter Van Dooren uit 1821 staan ook de wegen en wateren aangeduid, veelal voorzien van een naam (Tabel 2; kolom getiteld: opmetingen 1821). De belangrijkste wegen zijn de Herenweg richting Bergen en de Meerweg richting Alkmaar. Deze en andere 'gewone' wegen waren eigendom van de gemeente. Daarnaast waren er ook enkele zogeheten *notwegen*, wegen van een of enkele eigenaren, waaronder soms ook de gemeente, die toegang gaven tot een of meer niet aan de openbare weg gelegen stukken land.

De gemeente was ook eigenaar van de Berger Ringsloot, althans van het gedeelte dat binnen de gemeente lag. De Wimmenermeer vaart en de Molensloten en -tochten ressorteerden onder de polderbesturen. De wegen en vaarten bevonden zich in 1840 volgens een opgave van de gemeente, in goede staat.

WONINGEN

De door landmeter Van Dooren in 1821 verzamelde gegevens geven een eerste indruk van wat we in 1840 kunnen verwachten. Natuurlijk zullen er in de tussentijd enkele wijzigingen zijn opgetreden. Eigena-

Tabel 2: Wimmenummer wegen (Kadaster 1832)

Naam weg proces-verbaal van grensbepaling 1821 *)	opmetingen 1821 (minuutplans Kadaster)	huidige naam	opmerking
Wimmenumerweg	Heere(n) weg Meerweg Groenen weg/laan Kromme (nie) dijk <i>geen naam vermeld</i>	Herenweg Egmondermeer Hoeverweg Krommedijk (zuid) Krommedijk (noord)	Weg naar Bergen Weg naar Alkmaar notweg ***) Van Meerweg tot Wimmenummervaart notweg Mientelanden; benoorden Wm Vaart
het Capelwegje	Banweg **) <i>geen naam vermeld</i> <i>geen naam vermeld</i> <i>geen naam vermeld</i> <i>geen naam vermeld</i> <i>geen naam vermeld</i>	Banweg Kleverlaan Driehuizerweg Zandweg Verlengde Zandweg verdwenen	notweg langs de grens met Bergen notweg; ook wel: <i>Weg naar het Schulpstet</i> notweg; ook wel <i>Lage weg</i> of <i>Nattelaan</i> notweg notweg; verbinding Zandweg en Herenweg.
Duinwegje (De Tiggellaan)	<i>geen naam vermeld</i> (Tiggel Laan)	Nachtegalenpad (Tiggellaan)	notweg? (notweg? Gemeente Egmond-Binnen)

*) Bevat alleen namen van wegen die van belang zijn voor de bepaling van de grenzen.
Het document toont ouder dan de kadastrale kaarten uit 1821.

**) Naam komt niet voor op minuutplan van Wimmenum; wel op dat van de Philistijnse polder, Bergen.

***) Notweg: weg van een of enkele eigenaren, die toegang geeft tot niet aan de openbare weg gelegen stukken land.

ren kunnen zijn overleden, stukken grond kunnen in andere handen zijn overgegaan of gesplitst en erfenissen zullen inmiddels zijn verdeeld. Dergelijke wijzigingen van na 1832 werden door het kadaster, al dan niet met enige vertraging, bijgehouden⁷, zodat we ons toch een beeld kunnen vormen van de situatie in 1840.

Volgens de volkstelling van het laatstgenoemde jaar stonden er, zoals eerder gemeld, in Wimmenum 18 woningen; landmeter Van Dooren vermeldde in 1821 (kadaster 1832; zie kader) eenzelfde aantal percelen met bestemming *'buis en erf'*. Van die 18 woningen stonden er vijf in de Egmondermeer. De overige bevonden zich in de relatief

droge, Oningepolderde landen van Wimmenum, aan de Herenweg of niet ver daarvandaan aan de Banweg, de *Nattelaan* (Driehuizerweg) of de Zandweg (Afb. 5). Op de percelen van de Wimmenummerpolder die werden bemalen, stonden geen huizen.

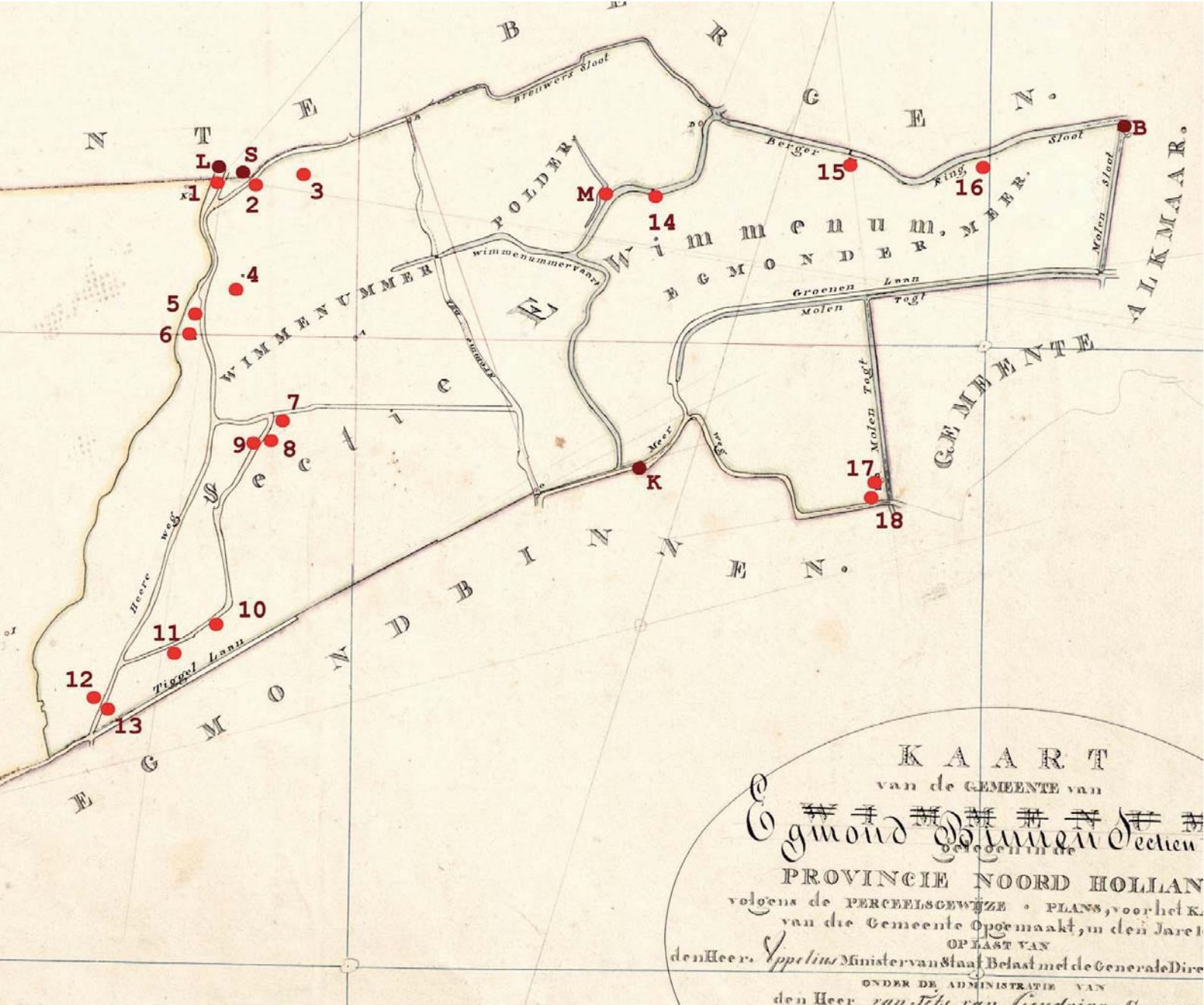
HUISEIGENAREN

Achttien woningen voor 19 gezinnen, het lijkt op het eerste gezicht een goed werkbare situatie. Als we aannemen dat molenaar Pieter Hof met zijn gezin in de molen bivakkeerde, de stukken van het kadaster vermelden dat de Wimmenummermolen bewoond was, is de 'match' zelfs volledig.

Een blik op de lijst van eigenaren van de Wimmenummer woningen (Tabel 3) toont echter een ander beeld.

⁷ In de zogenoemde *suppletoire aanwijzen-de tafels*, Regionaal Archief Alkmaar: Toegang 15.2.1.016, inv.nr. 36

Afb. 5 Ligging van de woningen (genummerde rode punt; zie Tabel 2) en de Wimmenumer molen (M) binnen de gemeente Wimmenum. Tevens zijn aangegeven Herberg de Lindeboom (L) en de school in 't Woud (S) in de gemeente Bergen, de Bosmolen (B) in de gemeente Alkmaar en de Kolmolen of Hoevermolen (K) in de gemeente Egmond-Binnen (9). De molens dienden tevens als woning voor de molenaars en hun gezin. De kadastrale verzamelkaart van de gemeente Wimmenum is gebruikt als ondergrond. Hij werd vervaardigd in 1821 door landmeter der eerste klasse A.I. van Dooren. Bron ondergrond: Beeldbank Noord-Hollands Archief fotonummer 1714

Zo bezat burgemeester Samuel Cornelis Simon Holland in Wimmenum twee huizen: *Schuilenburg* (Afb. 6; Afb. 5, nr. 4) en het schuin ertegenover gelegen *Regthuis* (Afb. 5, nr. 5). Hij woonde zelf echter tot 1853 in Alkmaar en gebruikte *Schuilenburg* slechts als zomerverblijf. Mr Clemens Sandenbergh Matthiesen van Petten en Nolmerban, eige-

naar van de twee huizen van Hagenooy (Afb. 7; Afb. 5, nr. 17 en 18) woonde eveneens in Alkmaar. Of hij een van die woningen gebruikte als zomerverblijf, is onbekend. Van de inwoners van Wimmenum bezat alleen boer, gemeenteontvanger en *assessor* (wethouder) Jan Zonneveld⁸ twee huizen (Afb. 5, nr. 8 en 9).

⁸ soms gespeld als *Sonneveld* of *Sonnevelt*

Tabel 3: Woningen en gebouwen in de gemeente Wimmenum, 1840 (zie Afb. 5)

Nr	Eigenaar	Beroep	Woonplaats	Naam/opmerking
1	Jan Voormeer	arbeider	Wimmenum	
2	Ervan Marytje Stadegaart		Bergen	later: hoeve Kleverlaan (Afb.8), Berkenhoeve
3	Jan Hoeke	boer	Wimmenum	
4	Samuel Cornelis Simon Holland		Alkmaar	Schuilenburg (Afb. 6).
5	Samuel Cornelis Simon Holland		Alkmaar	Rechthuis
6	Cornelis Wittebrood	boer	Wimmenum	hoeve Groenland
7	Pieter Roskam c.s.	boer	Wimmenum	
8	Jan Zonneveld (8)	boer	Wimmenum	
9	Jan Zonneveld (8)	boer	Wimmenum	
10	Armen		Wimmenum	
11	't Dorp		Wimmenum	
12	Andries van Werven	boer	Wimmenum	
13	Cornelis Nat en Jan Schipper	molenmaker reder	Egmond a/d Hoef Egmond aan Zee	
14	Casparus Henricus en Mattheus Josephus Antonius Witte	bierbrouwers	Alkmaar	hoeve Meer-end
15	Cornelis Zwaan	landbouwer	Wimmenum	Het Span
16	Jacob Zwaan	landbouwer	Bergen	later: Rodenburg
17, 18	Mr Clemens Sandenbergh Matthiesen van Petten en Nolmerban	rechter	Alkmaar	Hagenooy (Afb. 7).
Diversen				
M	Wimnummer polder		Wimmenum	Wimnummer molen (gemeente Wimmenum)
L	Jan Hoeben		Bergen	Herberg de Lindeboom (gemeente Bergen)
S	Gemeente Bergen		Bergen	School (voorheen kapel) (gemeente Bergen)
B	Ingelanden van de Egmondermeer			Bosmolen (gemeente Alkmaar)
K	Bovenpolder		Egmond a/d Hoef	Kolmolen (gemeente Egmond-Binnen (9))

Andere ingezetenen die een huis bezaten, waren arbeider, boer of 'landman'. Het betreft Jan Voormeer (nr. 1), Jan Hoeke (nr. 3), assessor Andries van Werven (nr. 12) en de gemeenteraadsleden Cornelis Wittebrood (Hoeve Groenland, nr. 6), Pieter Roskam c.s. (nr. 7) en Cornelis Zwaan (Het Span in de Egmondermeer, nr. 15). De overige eigenaren woonden zelf in Alkmaar, Egmond aan den Hoef, Egmond aan Zee of Bergen.

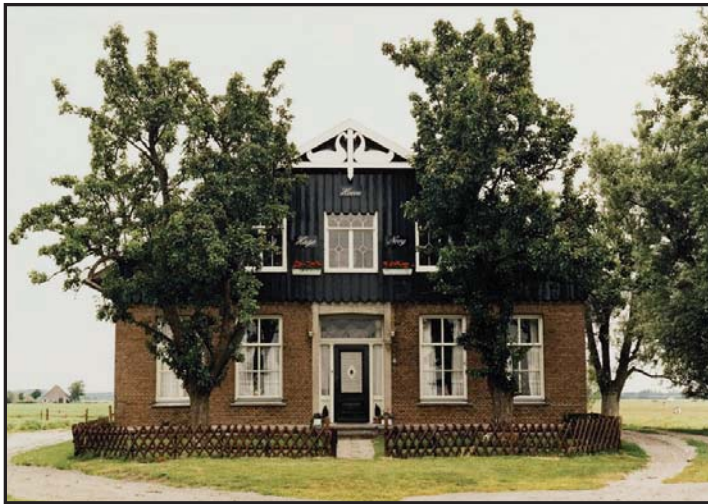
De genoemde huiseigenaren bezaten allen tevens een of meer stukken grond in de gemeente. Van de overige grondeigenaren woonde er niemand in Wimmenum. Zij waren afkomstig uit de Egmond (Tabel 4), maar ook uit Schoorl, Koedijk, Alkmaar, Schermer, Enkhuizen,

Heiloo, Limmen, Amsterdam en Den Haag.

Hieruit blijkt dat de 19 gezinnen die in 1840 in Wimmenum stonden ingeschreven in 10 woonhuizen en

Afb. 6 Huize Schuilenburg op een prentbriefkaart uit 1911, thans Herenweg 292, Egmond aan den Hoef. RAA 012005719

Afb. 7 Hoeve Hagenooy, Egmondermeer 4, Egmond aan den Hoef. Foto Gemeente Bergen, 1990. RAA FO204814

één molen woonden. In bijna elk woonhuis woonde dus twee gezinnen met in totaal 11 mensen. Wimmenum was in 1840 een kleine gemeente, waarin huizen en grond vaak in het bezit waren van mensen van elders. In de jaren vijftig van de negentiende eeuw zou blijken dat men dat graag zo had willen houden. De provincie en het Rijk vonden toen echter dat de gemeente te klein was om bestaansrecht te hebben. De hogere overheden forceerden een samenvoeging met de gemeente Egmond-Binnen, die in 1857 zijn beslag kreeg.

Tabel 4: Eigenaren uit de Egmond en Wimmenum van percelen in Wimmenum, 1840

Wimmenum

Jan Zonneveld (8), boer, gemeenteontvanger, assessor (wethouder)
 Jan Voormeer, arbeider.
 Jan Hoeke, boer.
 Andries van Werven, boer, assessor.
 Cornelis Wittebrood, boer, lid van de gemeenteraad.
 Pieter Roskam, boer, lid van de gemeenteraad.
 Cornelis Zwaan, boer, lid van de gemeenteraad.

Egmond aan Zee

Jan Schipper, reder.
 Dirk Schuit, landman.
 IJsbrand Konijn, landbouwer en viskoper.
 Joseph van der Pol, dorpsdienaar.
 Engel Zwaag, vrachtrijder.
 Aaltje Conijn, wed. Engel Conijn.

Egmond aan den Hoef

Willem Cornelis Wagemaker, boer
 Cornelis Nat, timmerman en molenmaker

Egmond-Binnen

Jan Bakkum, landman.
 Arien Valkering en comp, boer.
 Pieter de Waard, landbouwer.

Afb. 8 Hoeve Kleverlaan, Kleverlaan 1, Egmond aan den Hoef, thans Berkenhoeve, Banweg 2. Foto Kees Floor, 2005

KADASTER 1832

Op 1 oktober 1832 ging in Nederland het Kadaster van start. Aan de voorbereiding daarvan was twintig jaar gewerkt. In die tijd hadden verscheidene activiteiten plaatsgevonden. Zo waren eerst de gemeentegrenzen vastgelegd. Vervolgens was het grondgebied van alle gemeenten, met uitzondering van de allerkleinste, opgedeeld in twee of meer secties. Egmond aan Zee omvatte een sectie, Wimmenum twee, Egmond-Binnen vier en Bergen zeven. Per sectie werden alle percelen opgemeten en in kaart gebracht op zogenoemde *minuutplans*; gegevens over eigenaren en grondgebruik werden vastgelegd in de zogeheten *originele aanwijzende tafels* (OAT's). Tenslotte werd een kadastrale verzamelkaart getekend, waarop de gegevens van een gemeente waren samengevat. In het jaar dat op deze verzamelkaarten is vermeld, werden de werkzaamheden verricht. In het geval van onder andere Wimmenum, Egmond aan Zee, Egmond-Binnen en Bergen was dat 1821.

De gegevens die bij de start van het Kadaster bekend waren, worden wel aangeduid als *Kadaster 1832*. Ze worden vaak geacht de situatie weer te geven, zoals die actueel was in 1832. Waarschijnlijker is het echter dat de gegevens in veel gevallen de toestand laten zien zoals die werd aangetroffen in het jaar van de opmetingen en zoals vermeld op de kadastrale verzamelkaart, in ons geval dus 1821.

Zo wordt in de OAT de in 1829 overleden Adolff Holland nog opgevoerd als eigenaar van onder andere Schuilenburg en het Regthuis (Afb. 5, nr. 4 en 5). Ook timmerman Manus Witmond, eigenaar van een huis aan de Zandweg (Afb. 5, nr. 13), was in 1832 reeds overleden. Het eigendom van Hagenooy in de Egmondermeer wordt in de OAT toegeschreven aan de Wimmenummer boer Dirk Helder. Deze boerderij en bijbehorende landerijen waren echter al in 1828 op een veiling aangekocht door de Alkmaarse rechter Mr Clemens Sandenbergh Matthiesen van Petten en Nolmerban.